

HAJDÚ KATALIN

*Merenré (Nemtienzaf) király nyomában
avagy az Ősi Egyiptom történetének összefüggései az Ázsiai kultúrkörrel*

Ez a tanulmány Záhonyi András bíztaására és felkérésére született, aki kutatómunkája során rábukkant Naramszin király ékírásostáblájára, amelyen Egyiptom akkád neve szerepelt.

Naramszin I. Sargon fia volt, akit a források harcias és építkező fejedelemnek tartottak. Hadakozott Khaldeában, Syriában, és elhatolt egészen a Sinai félszigetig egy Babelben talált alabástrom vázán a „*a négy vidék királya, Apirák és Mágán meghódítója*” nevet viseli.

Merenré királyt a görög források Nemtienszafnak említik, Naramszin kortársa volt, Nagy Ramszeshez képest alig egy évtizedig uralkodott Egyiptom felett. Az hogy az Ő neve szerepel a táblán, erősíti meg Ázsia és Egyiptom korai kapcsolatát.

¹Egyiptomiak a történelmüket több nagy korszakra szokták osztani. A korszakok elnevezése mindenkor az uralkodó város vagy országrészről, - a késői időkben az Egyiptomot megszálló népcsoportról - eredt. Az évszámok becslése ókori listák, csillagászati megfigyelések alapján történt. A hibahatárok az I. dinasztia esetében másfél évszázadosak is lehetnek.

A torinói vagy turini királylista, az abydoszi királylista, Eratostenés kánona tartotta meg az első dinasztiák számunkra oly fontos uralkodó-neveit.

Az első királyok nevei a feltárt emlékek hiányában, sokszor csak csonkán maradt névgyűűiken maradtak meg, Ők a hagyomány szerint 300 vagy talán 600 évig is uralkodtak az ősi Egyiptom felett, hogy hatalmuk meddig terjedt, azt már csak találgatni tudjuk

Az Ő-birodalmi időkben igen kevés papirusz maradt ránk. Sziklában vésett feliratokat azok az expedíciók hagyták, amelyek ásványokat szerezni jártak külföldre.

Sinai félszigeten, Egyiptom jelenlétét régészeti leletek bizonyítják, valamint a III. dinasztia korá-

ból származó sziklafeliratok erősítik.

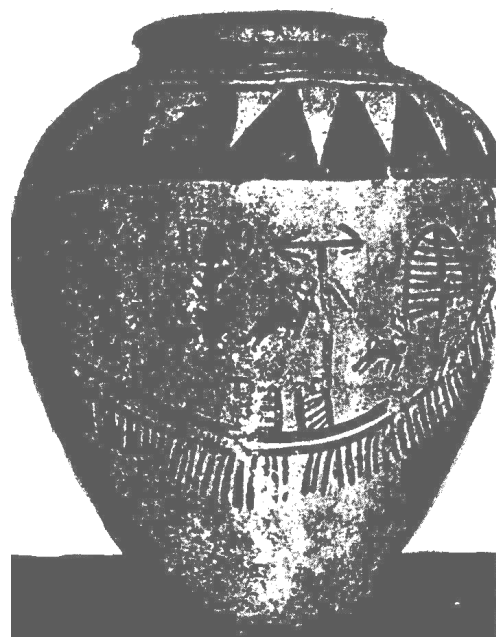
Palesztina: Afridar, Tel—Erani, Tel-Mahz, Rafah, Én-Baszor, Tel-Halif telepek a dinasztikus korszak kezdetén fennálló kereskedelmi kapcsolatokra utaló leletekben gazdagok.

Lássuk tehát a korszakokat, amelyből számunkra elsősorban a korai memphisi korszak, a I.-X. dinasztia kora fontos a későbbiekben ezt kívánom bővebben tárgyalni.

I. Predinasztikus kor Kr.e. 4500-3000

A korszak első nagy kultúrái Fajjum, a Delta vidékén Merimde, Badari, részein alakultak ki. Később a már társadalmilag is rétegződött népesség Hierakonpolis, Koptosz, Nagada, Abüdosz városaiban telepedett meg.

A korai Nagadai sírokból származó tárgyak között kiemelkedő fontosságú a jobb kezét a melle alatt tartó vastagcombú és lábszárú nő agyagszobra, és a fekete fedelű vörös agyagból készült fekete szegélyes edény, rajzolatlanul bevésve az oldalán.

Festett agyagedény Naga Ed-Der. Kr. e. 3. évezred

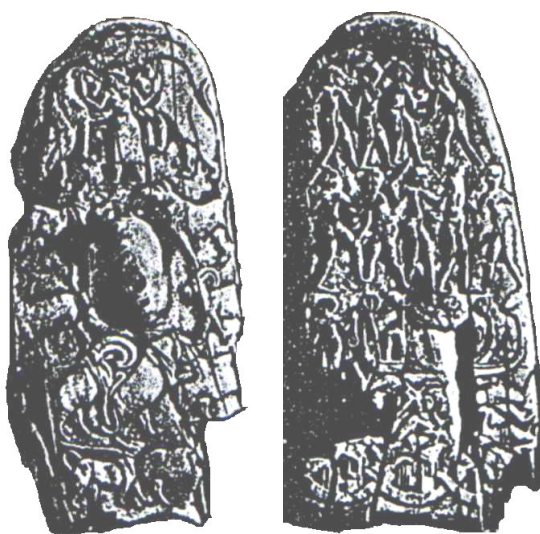
¹ Gaston Maspero: Az Ókori Egyiptom története Franklin Társulat- Révai Testvérek Budapest utánnyomva 2000.im.86.

²Az edényeken kívül a kor festészetét a Hierakonpoliszi sírban csodálhatjuk meg. A fal alapszíne sárga, az egyes képeket fekete fehér és vörösbarna színekkel festették meg, vadász és harci jelene-
teket láthatunk. A tér alsó harmadának közepén két oroszlánt fojtogató emberalakban a mezopotámiai Gilgamest, ismerhetjük fel. A Tigris és az Eufrátes között meghonosodott ábrázolás *a két ország közötti archaikus kapcsolat első képi bizonyítéka*.

Falfestményrészlet. Hierakonpolis
Kr. e. 3. évezred eleje

Továbbá idesorolható még a Gebel el- Arakból származó kőkés elefántcsontnyelének fafaragványa, amelynek egyik oldalán egymással szembenálló harcoló állatok felett Gilgamest fojtogató két oroszlánt. A másik oldalon pedig a csatajelenetek alatt két hajótípus jelenik meg a mezopotámiai és a már ismert egyiptomi ívelt formájú hajó.

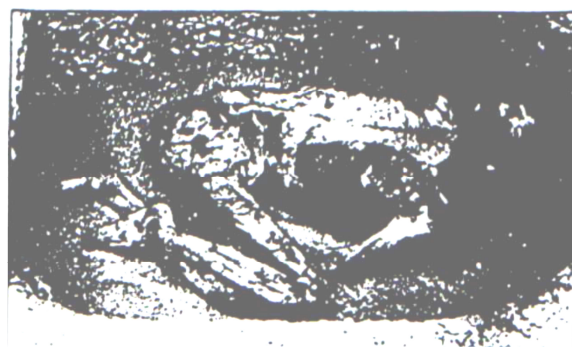

Kőkés elefántcsont nyele. Gebel El-Arak
Kr. e. 3. évezred eleje

2. Késői Predinasztikus kor Kr..e. 3000 előtt (Zehen és Narmer királyokkal)

A predinasztikus sírok Nagada és Abydosban ősi temetőjéből kerültek elő. A nagadai sírok 1-1,2 méter mély téglalap alapú árkok, amelyeknek tetejét fonott faágakból képezték, és alacsony földhalommal fedték be. Az előkelőbb halottak sírhelyét, ami sokszor 4x2,75 métert is elérte téglákkal vették körül.

A testet zsugorított helyzetben fejjel nyugat felé helyezték el egy nádszőnyegen majd kisebb nagyobb sírfelszerelést is tettek mellé, többek között kerámia edényeket, gyöngyöket, karkötőket, kovakéseket, agyagpalából készült palettákat, agyag vagy elefántcsont figurákat. A balsamozáshoz hasonlóan előállított múmiákhoz hasonlóan a haj és a bőr számos tetem esetében is jó állapotban maradt fent.

Zsugorított temetkezés

Egyes sírokban a test bomlás utáni feldarabolása és újratemetése valamint emberáldozatok előfordulása a jellemző.

A temetőben egyértelmű különbség van a korábbi és későbbi sírjainak melléklete és stílusa között. A kerámiamellékletek stílusfejlődésen mentek keresztül. A korábbi időszak kerámiái hematittal bevont képlékeny anyagból készült. Mivel az edényeket fejjel lefelé égették ki ezért az edények belseje fekete, majd a nyitott szájú edények belsejét is hematittal vonták be, így elvethetjük azt a téves elképzelést, hogy a kerámiák belseje a füst miatt lett fekete.

A sólyomisten városában Hierakonpolisban végzett ásatások a predinasztikus kor előtti régészet legfontosabb lelőhelyei. (Nakhtmin felesége Neithhotep sírja) A város, amelyet a klaszszikus kor előtt Nekhennek hívtak a magas kettős

² Vargha Edit: Egyiptom Művészete
Gondolat Kiadó 1958. im .9.

tollkoronával ábrázolt sólyomisten, Nekhenn otthona volt. Az ókori szövegek tanúsága szerint fontos központként működtek a dinasztikus uralom kialakulásakor. A város déli határában fekvő templomának romjait 1860-as években elhordták, hogy gyárat építsenek belőlük a közeli Esznában.

3. Korai Dinasztikus Kor a Memphisi korszak

Kr.e. 2920-2575 között az I. -X. dinasztiával, Memphis és a memphisi királyok főhatóságával

A **memphisi korszak** a dinasztiák kezdetétől tulajdonképpen a VI. dinasztiáig tart, amikor a Memphist mind királyi székvárosnak, temetkezési helynek számított.

Az uralkodóit az egész Egyiptom területén elismerték. Memphis ekkor Egyiptom iparának és kereskedelmének központja legnagyobb árusítóhelye volt.

A **II. dinasztia** királyának Khaszekhem(ui)nak városnegyede Hierakonpolisban található, ez Egyiptom egyik legrégebb agyagtéglából emelt épülete és egyes helyeken még eléri az eredeti magasságát, így romállapotában is.

A templom területe, amely egy támaszfalal ellátott kör alakú homokdomb nyomait tárták fel - az előkerült leletek között a legjelentősebb a Narmer paletta nevet viseli (64cm magas sötét pala) amelyet szertartások alkalmával használtak. Jelentősége a mindkét oldalán domborművel díszített, egy korai uralkodó Narmer győzelmét örökíti meg. A paletta felső lapján az Alsó-Egyiptom vörös, az alsó lapon pedig a Felső-Egyiptom fehér koronáját viseli. A kutatók az országot i.e. 3000 körül egyesítő Ménész legendás alakjával azonosítják. A templom területén használaton kívüli templomadományok és felszerelések voltak amelyeket szándékosan temethettek el az Új-Birodalom kezdetén.-

A fent említett Neithhotep sírja Nagadában egy masztaba feltárásakor került elő. Az ásatás számos feliratos tárgyat hozott napvilágra az Kr.e. 3000 éve környékéről tehát alsó és felső Egyiptom egyesítésének korából. A leletek között többön is szerepel utalás a legendabeli Menesz-szel azonosítható (más nézet szerint) Hor-Aha királyt illetve egy Neithhotep nevű királynét. A további kutatások azt erősítették, meg hogy ide a királynét temették Hor-Ahat inkább Abydosban temethet-

ték el. A feltárás során előkerült kerámiák meg- egyeznek a korábbi feltárás során előkerült kora- beli edényekkel. (hullámos kerámia)

Narmer paletta

Egyiptom első királyainak sírjai **Abydosban (Um-el Kaab)** fekszenek.

A lelőhely bőséges és gazdag anyaga annak köszönhető, hogy Abydosz az egyiptomi mitológiában Ozirisz az alvilág Istenének kultuszközpontja volt és minden egyiptomi arra vágyott, hogy életében egyszer ide elvándoroljon és nyomot is hagyjon az itt létéről, ez különösen a Középbirodalom idején virágzott.

Az Abydoszi királysírok

Tulajdonos	Kor
- Skorpio	Predinasztikus
- Narmer	Predinasztikus
- Hor-Aha	I. dinasztia
- Dzse (Zer)	I. dinasztia
- Merneith (királyné)	I. dinasztia
- Dzset (Uadzs)	I. dinasztia
- Den	I. dinasztia
- Anedszib (Adszib)	I. dinasztia
- Szemrket (Merszekha)	I. dinasztia
- Ka-a	I. dinasztia
- Peribsen	II. dinasztia
- Khaszekhem(ui)	II. dinasztia

Az Abydoszi királysírok építménye a nagadai, hierakonpoliszi predinasztikus sírok építésének mintáját követte.

A téglával szegélyezett sírok nagysága a 100 négyzetméter (Narmer) és 1000 négyzetméterig (Khaszekhemui) terjed. Osztott sírkamrák gazdag sírmellékletek fával szegélyezett sírkamra, a sírt felszínen sztélé vagy kis földhalom jelzi.

A másik érdekes kérdés a korai síroknál az emberáldozatok kérdése, amelyek a II. dinasztia korát megelőző időszakot jellemzik. Hor -aha király sírjánál 36 melléksír található 12 sorba rendezve, Dzser sírja mellett 317 melléksír található, míg Dzset király sírja mellett 174/113 sírről feltételezhető az emberáldozat. A legkorábbi király, akinek neve fennmaradt Skorpió nevet viselte. Neve több száz un. hullámos fülű kerámián szerepel, amelyeket kizárólag exportra gyártottak. A címkéken hieroglif jegyekkel ellátott számok voltak, amely az egyiptomi írás szintén korai jelenlétét is magyarázza. A legjelentősebb lelet, amely korai királyok tulajdonát képezte egy elefántcsont heqa-jogar amely a predinasztikus kor első Skorpiókirályá-é volt.

„Skorpiókirály” buzogánya

Az I. dinasztiai Den király, Dzser (Zer) fakamrájának maradványai megsemmisülve, Narmer és Mena elefántcsonttáblái darabokban kerültek elő.

Egyéb az első dinasztiaéhoz köthető leletek:

Giza: Münkariosz (Menkauré) Ó-birodalom IV. dinasztia 2490-2472 két templomának feltárása előtt még a IV. dinasztia királyainak mindössze

13 szobra és szobrocskája volt ismert. A másik nagyon fontos lelet az Ó-birodalom IV. dinasztia királya Khufu uralkodása Kr.e. 2551-2528 köré kapcsolódik, Hetepheresz királyné aki Sznofru felesége volt III. dinasztia királya Sznofru, (Κερφερης) és anyja a legnagyobb gízai piramist építtető Khufu fáraónak (I: Σορις. II:Σουρις vagy Χεοφ)

PREDINASZTIKUS KOR Kr.e. 3000

- Zehen, és Narmer királyokkal

A KORAI DINASZTIKUS KOR KIRÁLYAI (Kr.e. 2920-2575)

I. Memphisi dinasztia Kr.e. 2920-2770

- Ménész = ? Aha (Dzser)
- Uadz (Uadzset) Den, Adzsib
- Szemerhet, Ká

II. Memphisi dinasztia Kr.e. 2770-2649

- Hetepszehmuni, Reneb
- Ninetjer, Peribszen
- Haszehm(ui)

III. Memphisi dinasztia Kr.e. 2649-2575

- Zanaht) (Nebka) Kr.e. 2649-2630
- Dzsószer (Netjerihet) Kr.e. 2630-2611
- Szehemnet Kr.e. 2611-2603
- Hába Kr.e. 2603-2599
- Huni(?) Kr.e. 2599-2575

IV. Memphisi dinasztia Kr.e. 2575-2465

- Sznofru Kr.e. 2575-2551
- Hufu (Kheopsz) Kr.e. 2551-2528
- Radzsedef(Dzsedefré) Kr.e. 2528-2520
- Khefrén (Rafael vagy Hafré) Kr.e. 2520-2594
- Menkauré (Mükerosz) Kr.e. 2490-2475
- Sopszeszkaf Kr.e. 2472-2467

V. Memphisi dinasztia Kr.e. 2465-2323

- Uszirkaf Kr.e. 2465-2458
- Szahuri Kr.e. 2458-2446
- Nefirirakaré Kakai Kr.e. 2446-2426
- Sopszskerini Kr.e. 2426-2419
- Reneferef (Neferefri) 2419-2416
- Neuszerré Izi Kre. 2416-2392
- Menkauhor Kr.e. 2396-2388
- Dzsedkaré (Izezi) Kre. 2388-2356

- Unisz (Venisz) Kre. 2356-2323

VI. (Elephantinei, abüdoszi) dinasztia Kr. e. 2323-2150

- I. Teti
- II. I. Miriri Pepi
- III. I. Mirinri Szokaromszaf
- IV. II. Nofirkeri Pepi
- V. II. Mirinri Szokaromszaf
- VI. Nitakrit

VII/VIII. Memphisi dinasztia Kr.e. 2150-2134

- Több uralkodó nagyon rövid idejű uralkodása közöttük: Neferkaré is.

A turini vagy torinói királylista alapján a VI. Memphisi dinasztia az alábbiak szerint alakul kis eltérés található ám a számunkra fontos király itt is megtalálható.

VI. dinasztia Kr.e 2323-2150

- Teti Kr.e. 2323-2291
- I. Pepi (Merire) Kr. e. 2289-2255
- Merenré (Nemtienszaf) Kr.e. 2255-2246
- II. Pepi (Neferkaré) Kr.e. 2246-2152

Az első dinasztiaik története, és királyaik.

A Biblia Ázsiából származtatja az Egyiptomiakat: Miczram, Kham fia, Kúsnak az etiópiainak és Kánaánnak testvére, a Nílus partján telepedett meg gyermekeivel. E gyermekek közt Ludim az elsőszülött személyesíti meg a tulajdonképpen egyiptomiakat, a hieroglif feliratok Rotu vagy Lodu név alatt foglalt embereit. Anánim név az Anu-k nagy törzsének nevére utalhat, amely a történeti időken egyfelől az északi On-t (Héliopolisz) másfelől a déli Ont (Her-monthis) alapította.

Leháxim a Nílustól nyugatra lakó líbiaiak népe Naphtuim (No-tah) a Deltában Memphistől Északra telepedett meg, végül Pathruszim (Patoriszi, a délvidék) a mostani Szaidot lakta, Memphisz és az első vízesésé között. Ezt a hagyományt, amely szerint az egyiptomiak Ázsiából a szuezi földszoroson jöttek már a klasszikus írók is ismerték, mert az idősebb Plinius araboknak tulajdonítja Héliopolisz alapítását.

A hagyományok szerint Mini az első dinasztia első

királya az uralkodói székhelyét születési helyével ellentétben Memphisbe helyezte. Ezt a Nílus mintegy 100 stádiumra Memphisen felül betöltötte a folyóágot és ezáltal a régi medret kiszárítván a folyó medrét, két hegységet elválasztó völgy közepén való folyásra kényszerítette ezek a töltések a mai napig megvan: Koseis töltése néven.

A három első dinasztia királyairól sajnos nagyon keveset tudunk. Mini fiának Tetinek tulajdonítja Manethon a görög történetíró a memphisi palota építését Uenepesz emelte a Ko-komei piramisokat a mostani Szakkara mellett. Teti a gyógyászatban is jeleskedett, bonctani értekezéseket szerkesztett a halottak könyvének LXIV. Fejezetében. A berlini orvospapír egyik értekezése is Tetinek tulajdonítható.

A Huzapati Szemempszesz még az első dinasztia ismert királynevei.

A második dinasztia is ugyanonnan származik (Tini) és rokonságban állott az első dinasztia-alapító Minivel. Alapítója Buziu Nutirbiu volt, akit Manethon is említ. Jelentőségét növeli a törvényhozásban is maradandó alkotása: bevezette a nők trónöröklési jogát, amit nem kisebbít az a tény, hogy ezt nyomós vallási és politikai okokra vezethetik vissza.

A második dinasztia többi fejedelmei csak a nevüket hagyták ránk Szondu, Nofirkeri, Szeszokhrisz, Thothotpu akinek sírja Szakkarában van. Siri akinek széljét a Gízai múzeum őrzi, Szapi akinek szobrai a Louvr-ban vannak kiállítva.

Ó-birodalom korában személyek ruházata, a paróka alakja, a szem alatti zöld sávok, eltérnek a későbbi koroktól. A legfontosabb ruhadarab a IV. dinasztia korából előkerült görögös nevén Mükerrinosz király gránit szobrán látható alakhoz simuló³ kalaszirisz, a férfin ágyékkendő, az egyiptomiak klasszikus viselete az újjatlan ing, amelyet különbözőképpen kombináltak a köténnyel és annak övével. Később az előkelők ruházatának további darabja lett egy drága anyagból készült mellény-

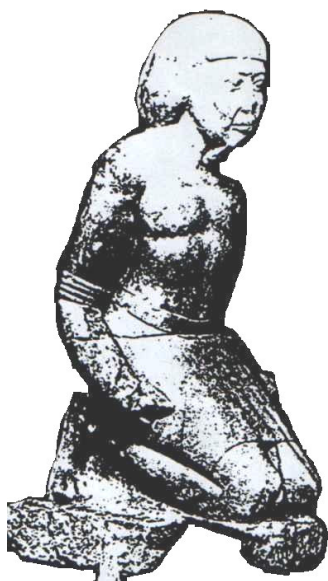
³ **Kalaszirisz:** könnyű ingszerű ruhadarab, az egyik formája egy vállpántos szoknyaféle, csípőtől lefelé az alsótestet fedte el a másik formája inghez hasonló a felsőtestet is fedte nyakig, lehetett újjatlan, szűk, rövid ujjú de meglehetősen bő hosszabb újjal is készült. Feltehetően textíliából is szabták, és kétoldalt összevarrták, de készülhetett egy darabban elasztikusan szőve vagy hurkolva.

szerű dekoratív gallér lett. A papok szertartásruhájához hozzátartozott a prém általvető, amely leopárdbórból készült. A fáraókat és a papokat leginkább szandálban ábrázolták, érdekes kontraszt hogy még a legelegánsabb viseletnél is mezítláb jártak. Az Ó és a Középbirodalom idején egyáltalán nem is viseltek szandált, s az előkelő férfiak csak házon kívül, akkor is leginkább a szandálhordozókkal vitették a lábbelijüket.

A IV. dinasztia a nagy piramisok kora, Sznofru (Kr.e. 2575-2551) és utódjainak építkezéseit a magas színvonal jellemzi valamint az az érdekes tény hogy a II. dinasztia korának közepén a piramisok belsejét kevés kivétellel, nem díszítették. A dinasztia történetét döntő többségében a napimádat töltötte be.

Sznofru a napvallás megújítója, ám a Ré fia epiteton használata Radzsedef (Dzsefré Kr.e. 2528-2520) uralkodásáig nincs nyoma. Még egy érdekességet érdemes megjegyezni a IV. dinasztia utolsó királya Sepszeszkaf (Kr.e. 2472-2467) a piramis helyett nagyméretű masztabát építtetett magának.

A V. dinasztia idején a magánsírok már soros elhelyezést kaptak és nem is volt előre kijelölt helyük, de a díszítésük gazdagodott. Az Ó-birodalom végére nagy „vidéki” temetkezések jöttek létre. Az V. dinasztia „fáraói” nem építettek a nap tiszteletére templomokat, Unisz (Kr. e. 2356-2323) szokatlanul kis piramisa valamint a benne található domborművek és a belső kamrák feliratai figyelemreméltóak.

Ázsiai fogoly VI. dinasztia

A VI. dinasztia politikai eseményeit az Egyiptomtól keletre irányuló katonai akciók határozták meg. Mind a két dinasztia halotti együttléseiben igen nagy számban voltak olyan szobrok, melyek különböző népek karaktereit jellemezték. Sajnálatos tény hogy a szobrokat nem az eredeti helyükön találták meg.

A turini királylista jegyzéke érdekes módon a IV. és az V. dinasztia között megszakítja a felsorolást Unasz és I. Teti között, ami elsősorban uralkodócsalád változásra utalhat. A görög névjegyzékek szerint az új uralkodói család származási helye Abu (Elephantine) volt. Az első uralkodójuk után Memphis tekintélye fokozatosan csökkent, a dinasztia királyai nem hagyták el ugyan a várost, de figyelmük Abydos felé központosult és ezt híven őrzik az Abydoszi királysírok.

Teti király halála után a trónt Miniri-Ankhasz királynétól született legidősebb fia Mirinri Szokaromszafra(?) Merenré Nemtianszaf vette át a trónt.

Mentianszaf Merenré VI. dinasztia

Merenre nagyon fiatal volt mikor trónra került, atyja a nagy harcos király Pepi után viszonylag békés évek vártak rá. Unit, apja által is nagyra becsült miniszterét kinevezte a déli országrészek fejedelmi kormányzójává. Merenre fiatal kora ellenére megbízta Unit, hogy Hontkhánofirhoz a sírpiramisának építéséhez haladéktalanul kezdjen hozzá. A sírpiramisához. Elenfantinéből hozattak

küszöbnek, párkányzatnak, ablakfejnek, ajtónak és küszöbnek való gránitot. Elküldte továbbá Hanub országba alabástromért, az italáldozati táblához. A sírpiramisa hatalmas nagyszabású építkezéseket indított el: hajókat építettek, vízmedencéket, csatornákat építettek valamint az Egyiptomot és Etiópiát elválasztó természetes sörömpő áttörését.

Merenré király saját személyével is megtisztelte a munkálatokat, átkeléséről az Asszuáni sziklafalba vésett állóképe emlékeztet.

Merenré piramisát, amely őrizte a király múmiáját Szakkarában találták meg, – ez a legrégebbi ismert királmúmia- a feltárás 1881. január elején történt, a fáraó részszobrát Kr. e. 2255-ből, és Merenré múmiáját koporsója mellett viszonylag épségben találták meg, előbb a bulaki majd a gizai múzeumban helyezték el.

Feltáró régészek Heinrich és Emile Brugch, Auguste Mariette régész útmutatása nyomán. A piramist belsejében oszlopokba írott ún. Piramisszövegek díszítik, amely a király túlvilági létének és újjászületésének szakaszait írják le. A Piramisszövegek később Koporsószövegek és a Halottak Könyve varázsigéihez hasonlóan (amelyek átveszik a korábbi piramisszövegek tartalmának nagy részét) nem állandó szöveget tartalmaznak. A mai tudomás szerint több mint 4000 sor szöveg ismert.

A korai Egyiptom építészetének rövid jellemzése korszakokként:

A **dinasztiák előtti kor** (Kr. e. 4000-3100) építészetében a településeket ovális alaprajzú körítőfalakkal védték. A házak két fajtája alakult ki, a dőlt oldalú vert falú agyagház típus és a növényi anyagból készült vázas szerkezetű. Az utóbbiak változatos megoldásait a hajók kis fedélzeti építményeinek ábrázolásai őrizték meg. A napon szárított téglák használata z időtájt kezdett elterjedni. A sír építészetben a kör és tojásdad alakúakon kívül megjelent a sírmellékletek elhelyezésére szolgáló fülkékkel ellátott négyszög alakú sírforma is. El-Amarnach: lakóház, sírok. A vázas szerkezetű lakóházak és kápolnák. Abydos: gabonaszárító, El-Kabi: erődített település

A **korai dinasztiák kora** (Kr.e. 3100-2650, I.-II. dinasztia kora) a thiniti-memphisi korszak formájában és tartamában is híven tükrözte a egye-

sülés átmenetiségét. Erődök, megerősített paloták és városok jellemezték e kort. Ezen erődök szolgáltak mintaképül a sír építészet számára délen is és északon is. Kialakult a sziklába vájt folyosószerű sírtípus is. A lakóházakat a központos térelrendezés a szentélyeket a helyiségek sorolása jellemezte. Az építőanyag nyerstégla volt, néhány esetben a házakat és a sír építményeket is lépcsőzetes teraszra emelték. A korszak végére kialakult és elterjedt a faragott kővel való építkezés szokása.

Abydos: Sunet ez Zebib, szentély, királysírok Sakkara: királysírok, sziklasírok, Nagada: Menes sírja.

Az **Ó-birodalom** (III.-VI. dinasztia és a VII.-X. dinasztia Kr. e. 2650-2130)

A III. dinasztia építészetét Memphis metropolisának kiépülése mellett a királysírok szinte városi méretűvé való kiépülése jellemezte, valamint Dél-észak építészetének összefonódása monumentális méretű lépcsős masztaba formájában. A szinte előzmények nélküli magas műszaki kőépítkezés örökítette meg a korábbi mulandó anyagból való építésmód fogásait és formáit.

A monumentális sír építészet megváltozott a IV. dinasztia korában. A piramis gúla formájával egy időben alakult ki a piramiségyüttes –völgytemplom, halotti templom, piramis elrendezése. Az építészet ezután a napistennel azonosult fáraó földöntúli útját öntötte építészeti formába. A IV. dinasztia elvontabb formaképzése után az V. dinasztia építészete visszafordult a III. dinasztianál már megismert képies személetté. Az előkelők masztabasírsíri és sziklasírsíri valamint a templom önállósodása a halottikultusztól naptemplommá. A lakóházakat ebből a korból csak a sírok gondozásával megbízott papság piramisévárosaiból ismerünk.

Memphis: az első főváros, Sakkara: Dzsószer sírkerülete, GIZA: Kheops piramisa, Szakkara: magánsírok stb...

Összefoglalva az Ó-birodalom építészete olyan magas szintet ért el, hogy az az elkövetkezendő évezredek sem haladták túl, e korban kezdődött a pillérgerendás kőszerkezetek alapformáinak használata valamint a bazilikás megvilágítás első kísérleteinek lehetünk tanúi.

A Nap kultusz eredete

⁴Ré a napisten az V. dinasztia korában épített Ré-temploma négyoldalú obeliszksformát kapott. Amikor az V. dinasztia lép a trónra Ré, a nagy isteni kilencességnek (a panteonnak) a főisten lett, majd kultusza elterjedt egész Egyiptom és Núbia területén is, kiszorítva a jóval ősbibb Atum istenséget azonosulva vele. Sok istenség kapcsolatban áll vele, például Thot a holdisten, aki az éjszakai helyettese. A mítosz szerint Ré, nappal az égi Níluson a Mandzset bárkán hajózik és megvilágítja a Földet. Este átszáll a Meszketet bárkába, leereszkedik az alvilágba, ahol megküzd a sötétség erőivel a föld alatti Níluson hajózva, és reggel újra megjelenik a horizonton. Más mítoszok szerint Rét minden este felfalja Nut az ég istennője majd reggel, újrászüli. A piramisszövegek Ré-t „aranyborjúnak” is nevezik, akit az Égi Tehén szült. A Napot szülő égi tehénnek tisztelték Hathort is aki gyakran szerepelt termékenység istennőjeként.

A piramisszövegek szerint a halott fáraót az Égi Tehén hordozza méhében, szüli meg és tartja Őt szárnyaival.

Más mítosz szerint az Ősvízből kiemelkedett az Ősdomb, abból hajtott ki az első lótuszvirág, amely az első gyermeket Ré-t a Napot adta, aki megvilágította a Földet és behatolt a sötétségbe.

Megint más mítosz szerint a Nap keletkezése (Ré) az Őstojással függ össze, amelyet a „Nagy Gá-gogó” Ősmadár tojt az Ősdombra. (lásd I. dinasztiai Lúdabrázolás.

Lúdabrázolás I. dinasztia

A hatodik dinasztia idején ez a helyzet változik az ország életének központja Hérakleopolis Közép-Egyiptomban s az is marad mindaddig amíg a XI. dinasztiaival teljesen Theba ragadja

magához az elsőséget, ez lesz az ország fővárosa, és ez a város adja a királyokat is.

4. Thébai korszak Kr.e.2134-2140

(XI.-XV: dinasztia) a Théba és a thébai királyok fennhatóságával ezt az un. Pász-tornépek, (hykszoszok) kora két további részre osztja

I. Ó-thébai birodalom XI-XV. dinasztia

II. Új-thébai birodalom XVI.-XX. dinasztia

5. Saisi korszak Kr.e. 1070-332

(XXI-XXX. dinasztia) Saisnak és a Delta más városainak fennhatóságával ezt a korszakot is további két részre osztja a perzsa hódítás

I. Első Saisi korszak XXI-XXVI. dinasztia

II: Második saisi korszak XXVII- XXX. dinasztia

6. Görög-Római kor Kr. e. 332-Kr. sz. 395

I. Makedón dinasztia Kr. e. 332-304

II. Ptolemaioszi dinasztia
Kr. e. 304-Kr. sz. 30

III. Római császárok kora
Kr. sz. 30-395

FELHASZNÁLT IRODALOM

Nicholas Reeves: Az Ókori Egyiptom felfedezésének krónikája *Cartaphilus Kiadó*

Hajnóczy J. Gyula: Az építészet története

Ókor. I. Keleti és átmeneti kultúrák

Tankönyvkiadó, Budapest. 1991 im. 118-119

J. Baines-J. Málek: Az Ókori Egyiptom Atlasza *Helikon Kiadó*

Gaston Maspero: Az Ókori Egyiptom története

Kiadó Franklin –Társulat és a Révai Testvérek Budapest

Mitológiai Enciklopédia I.

Gondolat Kiadó Budapest. 1988.

im. 440- Egyiptomi Mitológia része

Hal a tengernek nem érték.

Tenger vizének egy csepp is haszon.

(Tuvai közmondások)

⁴ Mitológiai Enciklopédia I. kötet Gondolat kiadó

Budapest.1988 im. 243, 460-461.

• Obelisz: monolitikus , felfelé keskenyedő többnyire rózsaszíngránitból készült kőszál, tetején piramidion (nyárs)

ZÁHONYI ANDRÁS

*Uralkodhatott-e Naramszin Egyiptomban vagy annak egy részén?
Magan nevének előfordulása Naramszin háromnyelvű tábláján*

sumer

óbabiloni

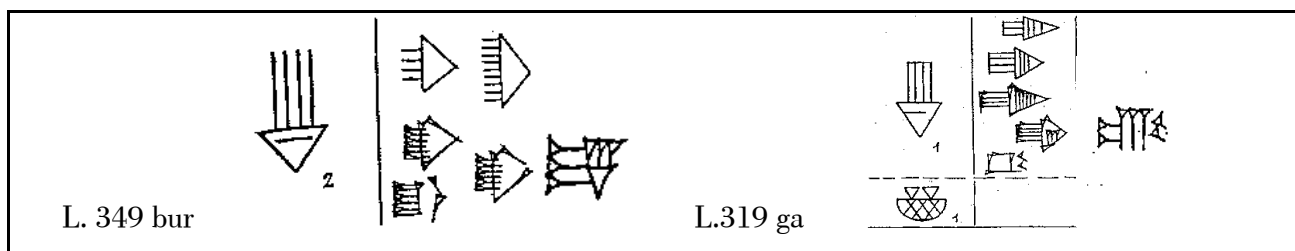
asszír

1. ábra

Naramszin háromnyelvű táblája (Kr. e. 23. sz.)

Jól látható, hogy Naramszin akkád uralkodó háromnyelvű tábláján – mely megtalálható Maspero¹ és Marton⁴ könyvében is -- a három oszlopban jellemzően ugyanazon jelek fordulnak elő, még hozzá háromféle – az időrendi használatuknak megfelelő sumer, óbabiloni és asszír -- változatban. Kivételt

talán a felülről 5. sor jele jelent, mivel az ékjel (a 3. oszlopban) Labat jelgyűjteménye szerint² L.319 GA, a klasszikus sumer képjel (az 1. oszlopban) viszont inkább a L.349 BUR. Érdemes megemlíteni, hogy a két jel ősi sumer jelváltozata (a legősibb jelforma) szinte azonos:

Feltűnő még, hogy az 1. (sumer nyelvű) oszlop 3. és 1. sorának kezdő jeleit karcolások fedik. Rápillantva egy kérdés merült fel bennem: lehetséges, hogy az írrok ezzel kívánta jelezni, hogy a sumer nyelvű értelmezéshez ezeket a jeleket nem kell

figyelembe vennünk? Ezért a későbbiekben kétféleképpen is megkíséreltem a felirat sumer nyelvű részének az értelmezését. Emellett akkádul is elolvastam a 3. oszlop jeleit.

Az akkád szövegrész értelmezése

A szöveget akkád nyelven értelmezve a következő olvasathoz jutottam:

¹ Naramszin sarru ki ibratim arbatu (erbetu)	ga (gur)	Apiraag	Má-gan ^{ki}
Naramszin, a négy világtáj királya,	(hódító?)	Apirak(é) és	Magan(é)

Anton Deimel szótára³ szerint (D.122/38) MÁ.GAN^{ki} Egyiptom neve.

Az egyiptomi kapcsolatok megtalálása végett tanártársam, Hajdú Katalin segítségét kértem, aki egy külön cikkben foglalta össze kutatásának eredményeit. Ebben az egyiptomi „királylisták” bemutatása mellett kitér Merenre (I. Nemptiensaf) uralkodására is, akit Naramszin kortársának tekintünk.

G. Maspero szerint¹ a tábla felirata: *Naramsin sar kibrativ arbativ ga Apirák Mákkán.*

Magyar fordítása: *Naramszin a négy vidék királya, Apirák és Mágán meghódítója.*

Maspero olvasata nagyjából egybecseng az általam megállapított értelmezéssel. A ga Maspero szerint¹ hódítót jelent.

Ezt a megállapítást erősíti meg, hogy a „ga”-t jelölő jelnél (Deimelnél³ D.319/7) szerepel a német „vom Besitz” értelmezés, amely birtoklásra, valami elfoglalására utal (ott azonban nem a ga, hanem a gur hangérték tartozik hozzá).

Már Naramszin nagyapját, Szargont is mint nagy

hódítót ismerjük, ő használta először a „négy világtáj ura” címet. Élete vége felé Szargon benyomult a Sínai-félszigetre¹. Unokájának tehát volt megfelelő példaképe. Maspero szerint¹ nemcsak Szargon, hanem Naramszin is eljutott Mágánig (azaz a Sínai-félszigetig).

A teljesség kedvéért megemlítem, hogy Komoróczy Géza szerint (A sumer irodalmi hagyomány, Magvető, Bp., 1979. 124. o.) Magan a Perzsa-öböl déli (arábiai) partvidékén feküdt.

Farkasinszky Tibor a *Tilmuni kereskedelem himnuszában* talált egy utalást a kiváló minőségű Maganfára. Ő ennek alapján Magant faexportáló országnak véli, így nem tartja valószínűnek, hogy akár a Sínai-félszigeten, akár a Perzsa-öböl déli részén helyezkedett el.

Más források szerint Magan kereskedelmi központ volt, ahol csak átrakták a máshonnan érkezett aranyat, rezet, dioritot, lapis lazulit, fát – ennek alapján Bahrein közelében lehetett.

Sajnos Maspero¹ sem tér ki arra, hogy Apirák melyik országot, földrajzi területet jelöli.

A sumer szövegrész értelmezése

Az első két kartusban Naramszin neve és címe (LUGAL, király) áll. A többi kartus jeleit kétféleképpen is megkíséréltem értelmezni.

1. A kérdéses 2 jel (L.579 A és L.383 PI) figyelembe vételével (GUR A.PI.RA.AG MA.GAN^{ki} = birtokba vesz + Apirag + Magan földje) = Apirak (L.579+L.383+L.328+L.97) és Magan (L.122+L.143) földjének meghódítója,

2. A két jel – A és PI -- elhagyásával (GUR RA.AG birtokba vevő) = Magan földjét birtokba vevő.

Naramszin (NA.RA.AM^dEN.ZU = L.70+L.328+L.170+L.13+L.99+L.6) tehát a sumer szövegváltozat szerint: király LUGAL (L.151), az égtájak oszlopainak földjén KI IB.RA.DIM (L.461+L.535+L.328+L.94), a dicsőséget adó világtájakon AR.BA.TU₁₅ (L.451+L.5+L.399), /aki/ (Apirak és) Magan földjét meghódította.

Az akkád értelmezéssel összevetve úgy tűnik, hogy a sumer értelmezési változatok közül inkább az első az elfogadhatóbb, mivel az akkád szöveg-változatban is szerepel az Apirák (ország)név.

Az égtájak oszlopainak földje minden bizonnyal Sumert és Akkádöt jelöli.

Megjegyzésem: Ha felbukkanna olyan adat, amely Apirákot az „égtájak oszlopainak földjével” (Sumerral és Akkáddal) hozná kapcsolatba, akkor a karcolást feltételező 2. értelmezési változat kerülne előtérbe, mivel akkor az akkád és a sumer olvasatok jelentése teljesen azonosná válna.

Az eddigiekből megállapítható, hogy a sumer és akkád nyelvű olvasat mindkét sumer értelmezési változat esetén is közel azonos tartalmú: a Naramszin címeit és az uralma alatt álló terület(ek)et sorolja fel. Mindez az írrok „bravúros” megoldását dicséri.

Cikkem új felismerése, hogy Naramszin tábláján felbukkan Egyiptom egy részének, a Sínai-félszigetnek a Mezopotámiában használt neve. Sarrukin-Szargon és unokája, Naramszin is nagy hódító volt, így nagyon is elképzelhető, hogy a kb. 1000 kilométerre fekvő egyiptomi területek egy részén is uralkodónak tekintette magát¹.

Érdemes tehát összevetni Naramszin nevének jelentését a vele egy időben élt egyiptomi fáraóéval, Merenréével¹.

Naramszin és Merenre „beszélő neveinek” összehasonlítása

Naramszin nevének jelentése:

Győzedelmes hős (ember)

vagy

^dZUEN (a Holdisten, a Tudás Papja/Istene) hőse.

Párhuzamaként I. Nemtiensaf¹ (uralkodott Kr. e. 2256-49 között, másik neve I. Merenre¹) jöhet szóba az egyiptomi fáraók közül. Merenre nevének jelentése:

Ré (a Napisten) által szeretett.

Az egyiptomi név másik jelentése: *A főisten alattvalója.*

A két név jelentése /a főisten megbízottja, alattva-

lója/ és hangalakja /mindkettő a N/M-R-N/M mássalhangzóvázra épül/ nagyon hasonló, így a két személy közti kapcsolat feltételezése megalapozatlannak tűnik.

Hajdú Katalin cikkében (mely az Ősi Gyökér ugyanezen számában található) az egyiptomi uralkodók listájának bemutatása során további információt találhatunk Merenrével kapcsolatban.

Az eddigiek további megerősítését nyújtó adatra találtam az interneten (www.sulinet.hu), ahol Naramszin táblája a következő felirattal szerepelt:

I/2. Előázsia az egyiptomi uralom ideje előtt és alatt.

Mindez tovább hitelesíti azt a feltételezést, hogy lehetett olyan időszak, amikor Egyiptom (egy része) és Mezopotámia közös irányítás alatt állt.

Összefoglalás

Naramszin tábláján felbukkan Egyiptom egyik részének, Magannak a neve. Emiatt kezdtem a mezopotámiai egyiptomi kapcsolatok vizsgálatába, közös uralkodó keresésébe. A kutatás folyamán sikerült olyan adatokra bukkannom, amelyek megerősítik feltételezésem helyességét.

Naramszin táblájának sumer és akkád nyelvű felirata ugyanazt az üzenetet hordozza. Ezt az üzenetet az írnyi bravúr folytán ugyanazon jelek különböző korokban használt változatai fejezik ki. A sumer és akkád nyelvű olvasat természetesen (a kiejtés alapján leírt földrajzi- és uralkodónevek kivételével) eltér, az általuk hordozott jelentés azonban (szinte) ugyanaz.

A cikkemben leírtakkal szeretném felhívni az egyiptológusok és a sumerológusok, asszirológusok figyelmét, hogy érdemes lenne több időt fordítani az egyiptomi-mezopotámiai kapcsolatok további kutatására.

FORRÁSMUNKÁK

1. Maspero, G.: Az Ókori Egyiptom története, Franklin társulat, Budapest, 1998.
2. Labat, R.: Az akkád epigráfia kézikönyve, IN, Párizs, 1948.
Rövidítése a szövegben: L.
3. Deimel, A.: Sumer Lexikon II., Teljes ideogramma-gyűjtemény, SPIB, Róma, 1933.
4. Marton V.: A sumir kultúra története, MBE, Miskolc, 1988.